

Szerkesztette: Varga Szabolcs



PÉCSI MOZAIK 8.

# Vészterhes idők a Mecsekalján

Háborúk, járványok és természeti katasztrófák  
Pécsett az ókortól a második világháborúig

KRONOSZ KIADÓ – PÉCS TÖRTÉNETE ALAPÍTVÁNY



# Vészterhes idők a Mecsekalján

Háborúk, járványok és természeti katasztrófák

Pécsett az ókortól a második világháborúig



# Vészterhes idők a Mecsekalján

Háborúk, járványok és természeti katasztrófák  
Pécsett az ókortól a második világháborúig

Szerkesztette:

Varga Szabolcs



Kronosz Kiadó  
Pécs Története Alapítvány

Pécs, 2017

## Pécsi Mozaik 8.



Szerkesztőbizottság:  
Bachmann Bálint, Kaposi Zoltán, Pilkhoffer Mónika,  
†Ujvári Jenő, Visy Zsolt

A sorozat szerkesztői:  
Erőss Zsolt, Fedeles Tamás, Vonyó József

Az előlapon látható kép:  
Übergab und Eroberung der Türkischen Handels-Stadt Fünfkirchen 1664.  
In: Theatrum Europaeum 9. Theil. - Frankfurt am Main: Merian, 1672.  
– az 1150–1151. oldalak közé kötve.  
Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, 159-D\*-1

A hátlapon látható kép:  
Marosy László alezredes a pécsi 4. ker. parancsnoka  
a szovjet NKVD parancsnokával  
Janus Pannonius Múzeum – Helytörténeti Gyűjtemény. Lsz. 2552



Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó és a Pécs  
Története Alapítvány gondozásában 2017-ban megjelent nyomtatott  
kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6048-13-4

© Szerzők  
© Szerkesztő  
© Pécs Története Alapítvány  
© Kronosz Kiadó

# Tartalom

Előszó ( <i>Varga Szabolcs</i> ) .....	7
<b>KALÓ JÓZSEF</b> A helység harc változásai és a háborúk városok életére gyakorolt hatásai a hadtörténelemben .....	9
<b>KOVALICZKY GERGELY</b> Pusztítás – pusztulás: a kontinuitás problematikája .....	29
<b>TÓTH ZSOLT</b> Esettanulmányok római kori épületek „életútjáról” Pécs területéről .....	41
<b>FEDELES TAMÁS</b> „a tűzvész tombolása következtében minden összeomlott”. A középkori Pécs pusztulásai .....	87
<b>ERDŐS ZOLTÁN</b> Pécs a török hódítás előestéjén (1526–1543) .....	105
<b>SUDÁR BALÁZS</b> A téli hadjárat és Pécs pusztulása 1664-ben .....	123
<b>VARGA J. JÁNOS</b> Jelenségek, égi jelek, jóslatok az oszmán „holdfogyatkozás” kezdetén 1680–1686 .....	137
<b>RITTING LÁSZLÓ</b> Atrocitások Pécssett és más városokban a Rákóczi-szabadságharc idején .....	153
<b>ÁBRAHÁM-KÖDMEN ZOLTÁN</b> Pécs – alulexponálva. Természeti katasztrófák, járványok és tűzvészek a 18–19. századi Pécssett .....	167

MOHOS MÁRIA–MAJDÁN JÁNOS

A tragédia bekövetkezett. Pécsi szőlők a filoxéravész előtt és után ..... 181

STERNER DÁNIEL

Pécs mint egyházi központ a „Nagy Háború” első fél évében ..... 197

BÁNKUTI GÁBOR – VÉRTESI LÁZÁR

Az 1944–1945. évi frontátvonulás Péccsett ..... 215

A tanulmányok szerzői ..... 227

## Előszó

A múlttól, történelemtől a modern világunkban legelőször talán a fejlődés és haladás fogalma jut eszünkbe. A nyugati felvilágosodással kiteljesedő világkép átítatta a múlthoz való viszonyunkat is, ennek köszönhetően mára kézenfekvőnek tűnik az a kép, mely szerint a nehézkes, avíttas, elmaradott hajdani világból haladunk nemzedékről-nemzedékre egy jobb és boldogabb kor felé. Ez a szemlélet köszön vissza különböző történeti összefoglalókban, így a várostörténeti monográfiákban is, amelyek központi rendezőelve a települések többé-kevésbé folyamatos fejlődésének bemutatása, amelyben a különböző krízisek – mintegy történelemből kiközlő időszelekként – csak ideiglenesen hátráltatják ezt a máig ható és a jövőben is folytatódó pozitív folyamatot.

Az egykor virágzó Karthágó, Pompei, Hierapolis, Machu Picchu – a sor még hosszan folytatható – sorsa azonban figyelmeztet bennünket, hogy nemhogy a városok állandó fejlődése, de még a pusztaság léte sem szavatolható minden esetben. Legtöbbször persze a túlélők újakezdi az életet a romok között, például a három világvallás spirituális központjának számító Jeruzsálem több tucat ostromban nyerte el mai arcát.

Varsó, Drezda és Hiroshima példája megmutatta, hogy a városok föld színéről való eltörlése nem a barbár múlt kizárólagos joga, a modern haditechnika révén talán még precízebben lehet kimetszeni a tájból százezrek lakóhelyét. A háborúk mellett a természet erői szintén erősen jelen vannak a városok életében. A Vezúv által betemetett és a 18. századig a láva alatt lapuló itáliai városka története ma már világszerte közzismert, ahogy az inkák szent városának a nevét is sokan ismerik. Ám elég az 1666. évi londoni tűzvészre, vagy az 1755-ben lezajló lisszaboni és az 1906-ban San Franciscót letaroló földrengésre, hazánkban pedig a Szegedet elöntő tiszai áradásokra gondolnunk, hogy eszünkbe jusson, a kiszámíthatatlan természeti csapások egyik pillanatról a másikra képesek százezrek lakóhelyeit és álmait összedönteni. Ha pedig mindez nem lenne elég, akkor ott van a háborúkat, kríziseket követő, és azok hatását elmélyítő éhínségek, betegségek sora, amelyek szinte természetes velejárói a városok mindennapi életének. Nem véletlenül városokban nyíltak meg az első kórházak és a kórházak, hiszen itt taroltak legerőteljesebben a rendre visszatérő halálos járványok.

A Mecsek déli részén Krisztus korában létrejövő települést legalább tízszer pusztította háború, minimum kétszer néptelenedett el hosszabb időre, lakossága számtalanszor kicserélődött. Erre bizonyíték a város rengeteg különböző neve, Sopianae, Quinqueecclesiae, Fünfkirchen, Peçuj is virított a képzeletbeli útjelző táblákon, mielőtt a ma is ismert Pécs rögzült volna.



A történelmi földindulásokból mostanában vajmi kevés érzékelhető, a város azonban ennek ellenére is magán őrzi az egykori traumák nyomait. Akár egy sokat megélt ember ráncai, úgy mesélnek a templomok alapzatai, az építkezések által felszínre került használati tárgyak a kétezer éves múlttól. A kötetben szereplő írások a város testén levő hegek és az itt élők emlékezetében élő sérülések lenyomatai. Tizennégy régész, levéltáros, történész állt össze, hogy számba vegyék a Pécsset sújtó csapásokat és azok következményeit az ókortól egészen a közelmúltig. Az egyes tanulmányok mint szem a láncban kapcsolódnak össze és mutatják be a település kálváriáját, a markomann betöréstől a vörös hadsereg bevonulásáig. Olvashatunk benne az ókori kezdetekről és gyászos végekről, az évszázados némaságról, illetve a nehézkes újra-kezdésről. A Magyar Királyság büszke püspöki központjának többszöri felperzseléséről, a tatár dúlásról és a polgárháborúk pusztításáról. A mohácsi csata utáni vészterhes időkről, a menni vagy maradni bizonytalanságáról és az oszmán megszállásról. A délszláv háborúk borzalmát idéző 17. századi küzdelmekről, Zrínyi sikertelen és Badeni Lajos sikeres ostromáról, amelyekben csupán annyi volt a közös, hogy a középkori Pécs épületeinek zöme ekkor hamvadt el örökre. A kuruc és rác dúlásról, amely évtizedekkel kitolta a felszabadító háborúk szenvedését, majd a békés évtizedekben is bőven kijutó csapásokról, járványokról, természeti katasztrófákról, tűzvészekről. A kép nem lenne teljes a 19. század végén tomboló filoxérajárvány nélkül, amely romba döntötte a rengeteg pécsi polgárnak megélhetést biztosító szőlőművelést.

A 20. század szintén rányomta pecsétjét a város arcára, az első világháborúban mint hátország, a következő világégésben pedig mint megszállt megyeközpont kellett elszenvednie, amit ráért a sors. Ezzel együtt nem panaszkodhatnak az itt élők, a véres harcok elkerülték őket, a szocialista iparosítás pedig évtizedekig „bezzegvárossá” tette Baranya fővárosát.

A kötet nem ad teljes képet, nem találunk benne külön írást az 1820. évi nagy tűzvészről, a 1944. évi deportálásokról és az 1956. évi szabadságharc eseményeiről. Ezzel együtt azonban mégsem haszontalan vállalkozás a megpróbáltatások csokorba gyűjtése, hogy igazán értékelni tudjuk a megmaradást, és mai békés állapotokat, amelyek magukban hordják egy termékeny jövő ígését.

*Varga Szabolcs*